

LIBRIS

We know
books

Marius Lazăr

TEORIA
BLOCULUI
DE GHEAȚĂ

Explorări în sociologia relațiilor interetnice

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2023

CUPRINS

Notă asupra ediției 7

Cuvânt-înainte..... 9

PARTEA I. MAJORITARI ȘI MINORITARI ÎN OGLINDA CELUILALT

Capitolul 1. Minorități „mari”, minorități „mici” și competiție interetnică.
Teoria blocului de gheață..... 15

Capitolul 2. Conflicte sociale și tensiuni etnice în Transilvania. Origini și
tentative de identificare 60

Capitolul 3. Identități conflictuale și roluri antagoniste în raporturile
majoritate-minoritate din Ținutul Secuiesc 88

Capitolul 4. Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor
identitare discursive în România 130

Capitolul 5. Presa locală și climatul interetnic 193

PARTEA A II-A. REACȚII

Cluj 2003 – Metastaza ostentației. Ilustre în alb și negru din Clujul tricolor 222

The Very Best of Red, Yellow and Blue –Revisited 235

Privind departe, de aproape (un *Cuvânt înainte*) 240

Subiectivisme transilvane și trecerea de la utopie la știință 253

Cu poporul la psiholog 259

Conflicte, stereotipuri și prejudecăți etnice, astăzi 266

Un spectacol de teatru documentar plin de miez: Double Bind 270

Anexa 1. Răspunsuri la chestionarul anchetei sociologice „Populația județelor Covasna și Harghita. Aspecte ale conviețuirii interetnice. 25 iunie – 5 iulie 2000	272
Anexa 2. Date asupra consumului mediatic din Transilvania	295
Lista figurilor și tabelelor	316
Bibliografie	320

PARTEA I. MAJORITARI ȘI MINORITARI ÎN OGLINDA CELUI ALT

CAPITOLUL 1. MINORITĂȚI „MARI”, MINORITĂȚI „MICI” ȘI COMPETIȚIE INTERETNICĂ. TEORIA BLOCULUI DE GHEAȚĂ

I. Despre minorități „mari” și minorități „mici” în raporturile dintre grupurile etnice din România

Gestionarea curentă a problemelor minorităților naționale din România, loialtă cu politicile statului de incluziune a acestora, pornește de regulă de la o clasificare a grupurilor minoritare în trei categorii.⁵ Este o clasificare „de lucru”, nu științifică, derivată din practica politică și generată mai curând de nevoia de rezolvare imediată a unor probleme stringente decât de o punere la punct teoretică.

Cea mai importantă, fiindcă e permanent de referință, o constituie categoria reprezentată de minoritatea maghiară. Maghiarii sunt cei mai numeroși și totodată cei mai vocali, activi politic într-un mod complex, reușind să impună cu succes prin organizația lor reprezentativă, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR), atât conceptele, cât și maniera generală de abordare a problematicii minoritare din România. Ei sunt, de asemenea, un actor important pe eșichierul politic, fiind capabili, dacă nu să determine, măcar să fasoneze semnificativ decizii majore de la nivel național care au în vedere nu doar problematica minoritară.

O a doua grupă, importantă nu numai din punct de vedere demografic, este aceea a romilor, a căror vizibilitate publică și puternică prejudiciere discriminativă din partea majorității (dar și a celorlalte grupuri minoritare) solicită o abordare aparte. Caz extrem de excludere socială din partea majorității pe criterii justificate simultan prin sărăcie, stil de viață și rasă, romii fac totodată obiectul unor acțiuni

⁵ Vezi, de pildă, taxonomia propusă de István Horváth cu privire la cele trei tipuri de grupuri etnic minoritare din România (maghiari, romi și alte minorități), taxonomie construită de practicile de gestionare administrativă a problematicii acestora (Horváth, István – Scacco A, „From the Unitary to the Pluralistic: Fine-tuning Minority Policy in Romania”, în: Bíró Annamária, Kovács Petra (eds.), *Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe*. Budapest, Open Society Institute, 2001, pp. 241-272).

de incluziune unidirecțională (nu întâmplător etichetată drept „integrare”) venite predominant dinspre puținii activiști pro-minoritate și dinspre câteva organizații cu obiective antidiscriminative. Este un demers prin care unor grave probleme sociale li se dă un răspuns definit în termenii politicilor oficiale față de minorități și care, finalmente, conduce la un tip de construcție etnică aparte. Aceasta e amorțată *din exterior* prin stimularea emergenței *din interior* a unei elite proprii, antrenată în utilizarea codurilor ideologice și de limbaj specifice activismului minoritar.

Și mai există, în sfârșit, categoria „minorităților mici”, cum sunt aromânii, albanezii, armenii, bulgarii, germanii, evreii, grecii, cehii și slovacii, rușii-lipoveni, sârbii și croații, turcii și tătarii, ucrainenii și rutenii, macedonenii, italienii, polonezii. Acestea sunt comunități a căror vizibilitate e ocultată de datele recensămințelor și de discursul hegemonic al națiunii dominante aflate în confruntare cu națiunile rivale din imediata vecinătate. Ele pot apărea ca rămășițe medievale rămase în urma proceselor de modernizare prin care se constituie marile națiuni (română, maghiară, germană, ucraineană) sau ca prelungiri îndepărtate ale unor grupuri etnice de care s-au separat pe parcurs (este vorba de turci, greci, armeni, albanezi, sârbi, croați, polonezi, ucraineni, ruși sau bulgari). Identitățile acestora pot suferi asalturi concentrice din partea statului de „naționalizare” (în sensul definit de Brubaker⁶) în favoarea grupului etnic dominant și a promotorilor Statului Națiune, fiind supuse unor procese de apropiere simbolică și „naturalizare” de către națiuni, jucând roluri auto-asignate de „mame” sau „surori” – cum s-a întâmplat cu secuii, deveniți „maghiari” sau sașii, deveniți „germani”.

Între acestea, germanii alcătuiesc o subcategorie aparte datorită tratamentului lor distinct în spațiul public, fiindcă aceștia – de fapt, comunitățile distincte de sași și șvabi care marchează din punct de vedere etnografic categoria minoritară integratoare a „germanilor” – au constituit o grupare importantă înainte de 1989, fiind recunoscuți adesea ca una dintre principalele „minorități istorice”.⁷ Prezență lor fizică, astăzi, e însă în răspăr cu prezența lor simbolică foarte proeminentă în discursul public (și care a condus chiar la alegerea unui președinte de țară de origine germană), fiind marcată de puternicul declin pe care îl provoacă exodul spre Germania al sașilor și șvabilor în ultimele decenii⁸.

⁶ Rogers Brubaker, *Nationalizing states revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states*, *Ethnic and Racial Studies*, 2011 34:11, 1785-1814, DOI: 10.1080/01419870.2011.579137

⁷ Minoritățile „istorice”, într-o accepțiune care ține să le opună grupurilor etnice care tind să se coaguleze ca urmare a proceselor migratorii recente – chinezi, musulmani etc. –, ar fi cele care aveau o anumită preeminență înainte de 1918, în Transilvania habsburgică, și care tind să își conserve statusul în România de după Unirea din 1918, până azi.

⁸ Vezi Rudolf Poledna, *Sit ut sunt, aut non sunt? Transformări sociale la sașii ardeleni după 1945*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2001

Tot la graniță poate fi plasat cazul evreilor, minoritate importantă în România interbelică, a căror persecuție în perioada regimului fascist și masivă emigrare după 1950 a diminuat până aproape de dispariție prezența acestei comunități în România contemporană. Aceștia constituie la rândul lor o comunitate mai mult simbolică pentru majoritarii români – și, asemenea germanilor, o minoritate mai mult imaginată decât reală, ca să parafralez o vorbă a lui Benedict Anderson. Evreii, așadar, ar putea fi incluși într-o a patra categorie – a comunităților etnice în curs de dispariție, a căror prezență contează în raport cu modul în care ele interferează cu crizele identitare sau de memorie istorică ale majorităților – cu modul în care prezența istorică a acestora devine implicită în redefinirea politică a grupului majoritar. Dar chiar dacă simbolice, aceste prezențe devin reale prin consecințele lor – cum spune Thomas: contează nu prin ceea ce sunt, ci prin ceea ce reprezintă în ochii celor care au capacitatea de a schimba ceva.

Vedem bine cum, în ciuda diversității genealogice atât de distincte la nivelul fiecărui grup, atunci când se încearcă definirea trăsăturilor etnice și evaluarea statutului de „minoritate națională”, astăzi există mereu tentația de a reduce caracteristicile acestor grupuri la aceiași parametri dictați de problematica confruntărilor dintre români și maghiari. Ele impun o perspectivă predominantă, dar și uniformizantă în același tip, atunci când se are în vedere complexitatea raporturilor dintre majoritari și minoritari, pe de o parte, dar și a raporturilor „intra-minoritare”, cele dintre comunitățile etnice oficial recunoscute, când se negociază ponderea și influența inițiativelor fiecărui grup în parte. Se operează astfel o îngustare a câmpului analizei sociale, prin considerarea cazurilor „minorităților mici” drept reduplicări ale unui caz paradigmatic definit prin raporturile mult mai intense mediatizate dintre românii majoritari și maghiarii minoritari, când, în realitate, o cale de abordare mai firească ar pretinde să procedăm exact invers, încercând a înțelege logicile confruntărilor între grupurile „mari” pornind de la – și tratându-le drept – cazuri particulare ale politicilor identitare și de redefinire statutară ale grupurilor „mici”.

Suntem astfel tentați să evaluăm situația sub puterea unei iluzii de dată mai recentă fiindcă, istoricește, au existat mereu mai multe nivele de complexitate în raporturile pe care le instituie statul român cu comunitățile ex-centriche față de grupul etno-național dominant, cel al etnicilor români.

Privind retrospectiv spre datele recensământului din 1930, efectuat pe teritoriul fostei Românie Mari la peste un deceniu de la unificarea teritorială pe principiul autodeterminării naționale ce a urmat destrămării Imperiului Habsburgic după Primului Război Mondial, constatăm că, în pofida discursului cu pretenții etno-naționale suprematiste, națiunea ce revendică și fondează

ordinea politică se bazează pe o majoritate românească destul de fragilă în ansamblu – și chiar precară, din perspectiva regiunilor încorporate.⁹ Astfel, dacă înainte de 1918 Vechiul Regat putea fi caracterizat ca un stat cu un puternic caracter monoetnic, în care doar Dobrogea manifesta o diversitate culturală mai importantă, după 1918, România interbelică devenea, cu un plus de populație de aproximativ 9,5 milioane de locuitori la cele aproape 8 milioane existente anterior, o țară multietnică, cu minorități ce ajungeau la 28,1% din populație. (Tabelul 1.1.)

Gestionare problemei minoritare devenea extrem de complexă, fiindcă ce-rea armonizarea proiectului naționalizant al unui stat cu tendințe centralizatoare tot mai accentuate cu două tipuri de realități: pe de o parte, cea a unei diversități etnice foarte compozite, și, pe de altă parte, a angajamentelor luate în fața puterilor învingătoare referitoare la protecția minorităților naționale, obligații survenite în urma redesenării limitelor teritoriale de după devastatorul război. Lucrurile erau de așa natură încât protecția minorităților devenea o problemă de legitimitate externă: integritatea statului și a granițelor sale, garantată prin sistemul de tratate internaționale, era condiționată de respectarea drepturilor minorităților naționale¹⁰. Iar acest fapt solicita politici diferențiate față de grupuri etnice cu trăsături și nevoi culturale distincte.

⁹ Vezi aici Irina Livezeanu. *Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Nation Building, and Ethnic Struggle, 1918-1930*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1995 (ediția română: *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, traducere de Vlad Russo, Humanitas, 1998)

¹⁰ Este de notorietate că recunoașterea granițelor „României Mari” obținută în urma tratatelor de pace consecutive Primului Război Mondial a fost condiționată de semnarea prealabilă a unui pachet de clauze protectoare față de minoritățile naționale, pe care România s-a angajat să le respecte odată cu semnarea Tratatului cu Austria, la 10 decembrie 1919, la Saint-Germain-en-Laye, clauze negociate riguros în cadrul Conferinței de pace de la Paris (vezi Ioan Scurtu, Liviu Boar coordonatori, *Minoritățile naționale din România. 1918-1925*, București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 167) Prin aceasta, contrar discursurilor etnicist-naționaliste ale politicianilor de extremă dreaptă exhibate pe parcursul ultimului secol, protecția statutului minorităților devine un act care garantează protecția statului național însuși, inițiativele repetate, motivate electoral, de devaluare a pozițiilor membrilor minorităților naționale reprezentând acte de destabilizare și supunere la risc a legitimității statului român, nu dovezi de patriotism.

Tabelul 1.1. Distribuția regională a principalelor grupuri etnice din România Mare, conform recensământului din 1930. Procentaje pe coloane (sursa: Sabin Manuilă, Institutul Central de Statistică, Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, București, Editura Institutului Central de Statistică, 1938)

	România	Oltenia	Muntenia	Dobrogea	Moldova	Basarabia	Bucovina	Transilvania	Banat	Crîșana Maramureș
Români	71,89	97,49	93,36	44,22	89,81	56,23	44,51	57,57	54,37	60,71
Unguri	7,89	0,17	0,84	0,27	0,86	0,03	1,39	29,04	10,41	23,07
Germani	4,13	0,23	0,52	1,54	0,33	2,83	8,85	7,88	23,74	4,84
Ruși	2,27	0,05	0,17	3,36	0,29	12,29	0,93	0,11	0,17	0,16
Ruteni, ucraineni	3,22	0,00	0,02	0,01	0,05	10,97	27,68	0,07	0,41	1,70
Sârbi, croați, sloveni	0,28	0,09	0,10	0,12	0,04	0,01	0,01	0,02	4,31	0,16
Bulgari	2,03	0,04	0,09	22,72	0,07	5,72	0,02	0,03	1,07	0,04
Cehi, slovaci	0,29	0,03	0,07	0,02	0,02	0,02	0,08	0,28	1,50	1,70
Polonezi	0,27	0,01	0,07	0,03	0,13	0,28	3,58	0,07	0,06	0,03
Huțani	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,46	0,00	0,00	0,00
Evrei	4,03	0,22	2,15	0,47	6,51	7,15	10,84	2,44	1,20	6,39
Greci	0,15	0,04	0,27	1,11	0,16	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00
Albanezi	0,03	0,01	0,05	0,07	0,01	0,06	0,00	0,00	0,00	0,00
Armeni	0,09	0,01	0,14	0,66	0,06	0,05	0,03	0,03	0,00	0,01
Turci	0,86	0,04	0,05	18,49	0,01	0,02	0,01	0,00	0,02	0,00
Tătari	0,12	0,00	0,00	2,71	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Găgâuzi	0,59	0,00	0,00	0,87	0,01	3,43	0,00	0,00	0,00	0,00
Țigani	1,45	1,47	1,78	1,40	1,32	0,47	0,25	2,34	1,91	1,14
Alte neamuri	0,31	0,10	0,30	1,90	0,28	0,31	0,27	0,06	0,74	0,02
Nedeclarat	0,04	0,01	0,03	0,03	0,03	0,05	0,07	0,04	0,09	0,04
Total %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Populație totală	18057028	1513175	4029008	815475	2433596	2864402	853009	3217988	939958	1390417

Dar între 1930 și 1992 grupurile etnice minoritare de pe actualul teritoriu al României suferă diminuări drastice, determinate de consecințele în plan demografic ale celui de-al Doilea Război Mondial (morți violente, exterminări, schimburi de populații și deportări) și de procesele migratorii postbelice, ale evreilor și germanilor mai cu seamă, al căror efectiv se diminuează cu cifre de ordinul sutelor de mii de indivizi. Poziția de grup etnic dominant a românilor se consolidează

după Al Doilea Război Mondial, în timp ce jocul raporturilor majoritari-minoritari tinde să se simplifice: astfel, dacă în perioada interbelică grupurile etnice cu ponderea cea mai importantă le alcătuiau maghiarii (cu aproape 10% din populație), germanii (4,4%) și evreii (3,2%), după 1945 maghiarii sunt cei care acoperă aproape exclusiv spațiul de vizibilitate și definiția statutului de minoritar. Ultimele decenii fac însă din ce în ce mai vizibilă problematica populației rome, singurul grup minoritar care cunoaște o creștere absolută și relativă după Al Doilea Război Mondial (Tabelul 2.1.).

Tabelul 2.1. Ponderile în populație ale principalelor grupuri etnice de pe actualul teritoriu al României, conform datelor recensămintelor oficiale între 1930 și 2011 (sursa: INS)

Grupuri etnice	Anul recensământului							
	1930	1956	1966	1977	1992	2002	2011	2021*
Români	77.85	85.74	87.66	88.12	89.47	89.48	88.92	89.36
Maghiari	9.97	9.08	8.48	7.95	7.12	6.60	6.50	6.05
Romi	1.70	0.60	0.34	1.05	1.76	2.47	3.29	3.44
Ucraineni ¹	0.32	0.35	0.29	0.26	0.29	0.28	0.27	0.28
Germani	4.44	2.20	2.00	1.67	0.52	0.28	0.19	0.14
Turci	0.18	0.08	0.09	0.11	0.13	0.15	0.15	0.13
Ruși lipoveni	0.36	0.22	0.21	0.15	0.17	0.17	0.12	0.12
Tătari	0.11	0.12	0.12	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11
Sârbi, croați, sloveni ²	0.35	0.27	0.23	0.20	0.15	0.14	0.12	0.10
Slovaci	0.36	0.13	0.12	0.10	0.09	0.08	0.07	0.06
Bulgari	0.46	0.07	0.06	0.05	0.04	0.04	0.04	0.04
Greci	0.16	0.06	0.05	0.03	0.02	0.03	0.02	0.01
Evrei	3.16	0.84	0.22	0.11	0.04	0.03	0.02	0.01
Cehi ³	-	0.07	0.05	0.04	0.03	0.02	0.01	0.01
Polonezi	0.11	0.04	0.03	0.02	0.02	0.02	0.01	0.01
Armeni	0.09	0.04	0.02	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
Altă etnie	0.34	0.08	0.02	0.02	0.04	0.11	0.14	0.12
Total	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
POPULAȚIE TOTALĂ	14280729	17489450	19103163	21559910	22810035	21680974	20121641	19053815

¹ La recensămintele din perioada 1930-1977, inclusiv rutenii.

² La recensământul din anul 2011, exclusiv slovenii.

³ La recensământul din anul 1930 cehii au fost incluși la slovaci.

⁴ La recensămintele din perioada 1930-1977 județul Ilfov a fost inclus la municipiul București.

⁵ La recensământul din 2021 - 13.04% din persoanele vizate de recensământ nu au putut fi recensate. Datele din ultima coloană sunt completate prin estimări calculate prin redistribuire probabilistică a persoanelor nerecensate, deci cifrele sunt interpretabile, prezentând un anumit grad de incertitudine.

Pentru epoca actuală, un element de fundal care face însă vizibile – și legal legitime – grupurile minoritare îl constituie cadrul politico-juridic de promovare a reprezentanților acestora, care le permite accesul în Camera Deputaților pe locuri rezervate, cu condiția obținerii unui minim de 5% din media cotei de acces necesare unui candidat la deputăție venit din parte partidelor politice.¹¹ Acest prag înseamnă, în practică, un minim necesar de 1200-1500 de voturi și face astfel ca „alegerea” să fie decisă în cele mai multe situații prin jocul politic comunitar intern, premergător scrutinului parlamentar. De asemenea, recunoașterea formală a unei minorități naționale, definită de la început ca un cerc vicios, limitează emergența de organizații (și implicit de „minorități etnice” noi), excluzând variațiile și „dizidențele” identitare: astfel, statul recunoaște – și în consecință recenzează oficial – ca minorități naționale grupurile etnice reprezentate în parlament (reprezentarea în parlament fiind legitimată însă prin apartenența la o minoritate națională deja recunoscută).

Dar cadrul acesta, deși face redefinirea grupurilor etnice practic imposibilă, nu a împiedicat totuși apariția unor noi reprezentanți ai unor organizații necunoscute. De la 12 minorități recunoscute oficial în 1990, până la data redactării acestui studiu existau 19. Numărul acesta a crescut, pe de o parte, datorită scindării unor organizații (croații din fosta „minoritate sârbo-croată” s-au separat de sârbi; rutenii s-au desprins din ucrainenii), pe de alta, apariției bruște de noi grupuri minoritare ca urmare a schimbărilor politice internaționale: minoritatea „macedoneană” a fost recunoscută astfel după apariția unei noi entități statale, Republica Macedonia, denumită oficial Fosta Republică Iugoslavă Macedonia, după ce aceasta s-a desprins din fosta Federație Iugoslavă.

Procesul de recunoaștere a grupurilor etnice emergente ține astfel de o dinamică mai curând politică decât culturală a câmpului social, iar revendicarea statutului de grup etnic este ea însăși dependentă de logica poziționărilor politice și de relevanța categoriilor etnicității într-o societate la un moment dat. Accesul la recunoașterea statutului de grup etnic, atunci când acest statut dobândește și o consistență politico-juridică manifestată prin drepturi, este condiționat de contextul politic, mai precis de dinamica raporturilor între segmentele elitelor de care depind impunerea și recunoașterea grupurilor în termeni de statut etnic.

¹¹ Cf. Legea nr. 68 din 15 iunie 1992.

Recunoașterea și includerea unui grup etnic în lista oficială a minorităților naționale este rezultatul unor lupte pentru recunoaștere și a unor negocieri la nivelul clasei politice. Câteva cazuri relevante: rutenii, care obțin statut politic prin scindarea grupului ucrainean la inițiativa unui parlamentar (Gheorghe Firczak, membru dizident al comunității maghiare) bine ancorat în lumea politică dominantă și care reușește să obțină recunoașterea unui grup al cărui reprezentant parlamentar urmează să devină chiar el (caz de obținere oficială a recunoașterii prin negocieri politice: aici e vorba despre insignifianța socială a grupului reprezentat pentru majoritatea românească¹²); alt caz este cel al ceangăilor, susținuți și revendicați de maghiari, care îi consideră un grup etnic înrudit, dar contestați de majoritatea românească, care îi consideră români sau români maghiarizați (trimiteri). Alte grupuri etnografice pomenite, care nu au un statut recunoscut sau consfințit prin reprezentare în parlament: țipțeri, aromâni, hoheri.

În cele mai multe cazuri însă, vocea minorităților „mici” este suprainpressionată de discursurile marilor jucători. Ele sunt victimele poziției lor marginale și de dependență în raport cu modul în care este produs discursul despre societate, fiind „minorități-obiect” într-un sens similar celui prin care Bourdieu descria clasa țărănească ca o „clasă-obiect”.¹³

Consecința acestui fapt o constituie fenomenul de mimetism pe care îl manifestă elitele unei bune părți a grupurilor minoritare cu o autodefinire precară

¹² Semnificativ și plin de consecințe este, pentru a înțelege modul în care funcționează câmpul politic dedicat „minorităților mici”, și faptul că urmașul lui Gheorghe Firczak în poziția de reprezentant parlamentar al comunității rutene este tocmai fiul acestuia, Iulius Marian Firczak între 2016-2020.

¹³ „Dominated chiar și în producerea propriei lor imagini a lumii sociale și, astfel, a identității lor sociale, clasele dominate nu vorbesc, ci sunt vorbite. Dominanții posedă, printre alte privilegii, și pe acela de a-și controla propria obiectivare și producerea propriei imagini. Acest control se exercită nu numai prin deținerea unei puteri mai mult sau mai puțin absolute asupra celor care contribuie direct la acest efort de obiectivare (pictori, scriitori, jurnaliști etc.), ci și prin faptul că dominanții dispun ei înșiși de capacitatea de a-și prefigura propria obiectivare printr-o întreagă muncă de reprezentare – cum se spunea altădată –, adică printr-o teatralizare și estetizare a persoanei proprii și a conduitei, prin care aceștia urmăresc să-și etaleze condiția socială și totodată să impună altora propria imagine. Pe scurt, dominant este cel care reușește să impună normele propriei percepții, să fie perceput așa cum se percepe el pe sine, să-și aproprieze propria obiectivitate prin reducerea adevărului său obiectiv la intenția sa subiectivă. Dimpotrivă, una dintre dimensiunile fundamentale ale instrăinării constă în faptul că cei dominați trebuie să se confrunte cu un adevăr obiectiv al clasei pe care nu ei l-au produs, cu acea clasă pentru altul care li se impune ca o esență, un destin, un fatum, altfel spus, cu forța a ceea ce e rostit cu autoritate: invitați neîncetat să-și însușească punctul de vedere al celorlalți, să se supună ei înșiși privirii și judecății străinilor, ei sunt mereu expuși să-și devină lor înșel străini, să nu mai fie subiecți ai propriei aprecieri despre sine, punctul de fugă al perspectivelor adoptate despre ei înșiși” (Pierre Bourdieu, „Une classe objet”, în *Actes de la recherche en sciences sociales*, Vol. 17-18, novembre 1977. „La paysannerie, une classe objet”, p. 4.)

față de tacticile de succes ale altor grupuri, mai vizibile (de regulă maghiarii și organizația lor reprezentativă, UDMR), în detrimentul plierii pe realitățile specifice grupului – acolo unde această specificitate există – și pe problemelor membrilor concreți ai acestuia. Amenințarea unui divorț tot mai vizibil între interesele elitelor grupurilor minoritare și subiecții pe care îi reprezintă e dublată de formalismul tot mai accentuat al acțiunilor acestora în teritoriu și compromisurile politice menite să conducă la menținerea *statu-quo-ului*. Ele fac din aceste elite complici ai hegemoniei majoritare și autori morali ai evadării spre grupul etnic dominant a propriilor susținători.

Așa s-a ajuns ca discursul identitar determinat de jocul majoritate-minorități să fie din ce în ce mai mult reglementat de logica politică a revendicărilor simbolice și a confruntărilor româno-maghiare. Modelul relațiilor româno-maghiare și mai ales modelul de organizare și de acțiune civică a maghiarilor conduși de UDMR devine după 1989 unul de referință și pentru autodefinirea celorlalte grupuri etnice ca minorități participante la jocul politic la scală națională. Grupurile minoritare etnic, constituite în mod oficial ca parteneri politici ai majorității, cu reprezentanți proprii în parlament, clonează în bună măsură discursul identitar maghiar și strategiile de reproducție culturală promovate de UDMR.

„Minoritățile mici” nu copiază însă și tacticile de rezistență ale maghiarilor față de presiunea discursivă – cu consecințe administrative, adesea – a naționaliștilor români. Dimpotrivă, o interpretare destul de răspândită leagă constituirea câtorva organizații etnice „mici” imediat după apariția UDMR pe scena politică românească¹⁴ de o replică preventivă, delegitimantă politic, la aspirațiile minorității maghiare din partea regimului în constituire după decembrie 1989. Mimând formal deschiderea față de „minorități” ca politică de stat, FSN-ul¹⁵ patronat de Ion Iliescu construia în același timp un dispozitiv de menținere sub control a UDMR ca principal promotor al revendicărilor maghiare. Organizații reprezentative noi, pentru grupuri etnice care până atunci nu avuseseră niciodată vreun rol politic sau vreo prezență legitimată în viața publică din România altfel decât includerea în recensământ, păseau acum recunoscătoare în politica națională, urmând în primă instanță să producă un discurs „de sprijin” față de noul regim și politicile sale, inclusiv cele ce vizau UDMR.

¹⁴ De pildă, organizațiile rușilor lipoveni sau ucrainenilor erau deja înregistrate oficial în 14 ianuarie 1990. Vezi și Lazăr, Marius; Iulia Hossu (eds.), *Rușii lipoveni din România: istorie, identitate, comunitate*, Editura ISPMN, Cluj Napoca, 2020

¹⁵ FSN – sigla Frontului Salvării Naționale, constituit în 22 decembrie 1989 în jurul lui Ion Iliescu, după căderea lui Nicolae Ceaușescu și devenit principala forță politică a primilor ani de regim postsocialist în România.

Dan Oprescu, fost secretar de stat din Departamentul pentru Minorități Naționale, condus între 1996 și 2000 de György Tokay, afirmă chiar, foarte tranșant, că „până la alegerile din noiembrie 1996, politica feluritelor guvernări iliesciene a fost una dictată de realitățile electorale, precum și de aritmetica jocului parlamentar. În genere, această politică poate fi caracterizată prin câteva trăsături importante: (a) anexarea organizațiilor minorităților naționale, altele decât cele aparținând maghiarilor, la politica guvernamentală; (b) acordarea de privilegii acestor organizații, îndeosebi prin legea electorală (dar nu numai), pentru a asigura guvernanților o anumită imagine în afara țării; (c) concentrarea criticii doar asupra UDMR, învinuită de tendințe, atitudini și chiar acțiuni antiromânești”.¹⁶

Într-adevăr, evoluțiile politice ale următorilor ani vor face din diabolizarea UDMR un instrument eficace nu numai pentru obstrucționarea doleanțelor formulate de gruparea maghiară rămasă în opoziție, dar și de decredibilizare în scop electoral a formațiunilor care se opuneau curentului politic impus până în 1996 de grupările care sprijineau politica lui Ion Iliescu. Aceste trăsături ale contextului politic în care se redefinesc, pentru a reclama din nou, după 1989, un statut de grup etnic distinct al diverșilor reprezentanți ai „minorităților mici”, vor influența substanțial strategiile lor de *voicing* și, totodată, de legitimare a politicilor identitare ale membrilor comunităților cărora aceștia le aparțin. Ele se vor baza deopotrivă pe acțiuni de resuscitare a unei memorii colective referitoare la un trecut cultural comun, recunoscut oficial în perioada interbelică, cât și pe producerea unei identități de grup condiționate politic de participarea la jocurile de putere și compromisurile majoritarilor, de care reprezentanții minorităților vor fi încetul cu încetul acaparați.

2. Sociologia din spatele unui concept politic

Este acum cazul ca, făcând un pas înapoi în timp, să producem și distanțarea necesară pentru o abordare a problematicii minorităților dintr-o perspectivă mai coerentă fondată în științele sociale. De fapt, conceptul de *minoritate* (etnică sau națională) nu este unul înrădăcinat sociologic, ci politic – iar calitatea sa de a deveni o unealtă analitică eficientă trebuie abordată atent.

¹⁶ Dan Oprescu, „Politici publice pentru minoritățile naționale din România”, *Sfera politicii*, nr. 67/1998. Vezi și Marian Chiriac, *Provocările diversității. Politici publice privind minoritățile naționale și religioase în România*, Cluj, Centrul pentru Diversitate Etno-culturală, 2005.